

ΘΑΝΟΣ ΚΟΝΔΥΛΗΣ

Ένας
παράδεισος
τα μάτια σου

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

Ε Π Π Η Ν Ι Κ Η Π Ο Γ Ο Τ Ε Χ Ν Ι Α

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: Ένας παράδεισος τα μάτια σου
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Θάνος Κονδύλης
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Χριστίνα Γιατζόγλου
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Ηλίας Μασούρης
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Μερσίνη Λαδοπούλου
ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Σταμάτιος Κοτσάτος & ΣΙΑ Ο.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Κωνσταντίνα Παναγιώτου & ΣΙΑ Ο.Ε.

© Θάνος Κονδύλης, 2011
© Φωτογραφίας εξωφύλλου: G.Courtellemont/Corbis/Apeiron photos
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2011

Πρώτη έκδοση: Οκτώβριος 2011, 12.000 αντίτυπα

ISBN 978-960-496-406-2

*Τυπώθηκε σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά
και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.*

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδειάς του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
Έδρα: Τατοίου 121
144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Μαυρομιχάλη 1
106 79 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
Head office: 121, Tatoiou Str.
144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 1, Mavromichali Str.
106 79 Athens, Greece
Tel.: 2102804800
Telefax: 2102819550
www.psichogios.gr
e-mail: info@psichogios.gr

ΘΑΝΟΣ ΚΟΝΔΥΛΗΣ

Ένας
παράδεισος
τα μάτια σου

ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ
ΤΟΥ ΘΑΝΟΥ ΚΟΝΔΥΛΗ

*«Ασφάλεια ζωής», Ανθολογία Διηγήματος – Α΄ Λογοτεχνικός
Διαγωνισμός «Αντώνης Σαμαράκης»,
Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2001*

*«Ένα ατέλειωτο λεπτό», Ανθολογία Διηγήματος –
Β΄ Λογοτεχνικός Διαγωνισμός «Αντώνης Σαμαράκης»,
Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2004*

*Ρωμιός εγώ, Τούρκος εσύ,
Εκδόσεις Σύγχρονοι Ορίζοντες, Θεσσαλονίκη 2005*

Από τις Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ κυκλοφορούν:

*Ο πέμπτος ιππότης, 2006
Έγκλημα στην αρχαία Ολυμπία, 2007
Τα μάτια του δράκοντα, 2008
Έρωτας δολοφόνος, 2009
Η Αρχόντισσα της Σμύρνης, 2010*

*Το βιβλίο αυτό αφιερώνεται σε εκείνους
που κρατούν ακόμα και σήμερα ζωντανή τη φλόγα
του ελληνισμού στις προαιώνιες εστίες του.*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ

Ο ελληνισμός που ζει έξω από την Ελλάδα πάντοτε αποτελούσε μια σημαντική πτυχή της προσωπικότητάς μου, όχι μόνο λόγω της σχέσης μου με την Ιστορία, αλλά και ως στοιχείο του χαρακτήρα μου. Έτσι, κάθε φορά που επισκέπτομαι μια χώρα του εξωτερικού, ψάχνω να βρω μια ορθόδοξη εκκλησία, μια ελληνορθόδοξη κοινότητα, έστω έναν Έλληνα!

Ιδιαίτερα η Κωνσταντινούπολη, για μένα –και φαντάζομαι για κάθε Έλληνα–, αποτελεί κάτι περισσότερο από μιαν απλή πόλη όπου ζουν κάποιοι ξεχασμένοι Έλληνες. Η Πόλη, όπως συνηθίζουμε να τη λέμε στην Ελλάδα, είναι ίσως το σημαντικότερο ιερό κέντρο ιστορικής αναφοράς και μνήμης έξω από τα σύνορα της Ελλάδας.

Τούτο το μυθιστόρημα αποτελούσε ένα όνειρο ετών· έναν διακαή πόθο που τρεφόταν από τις μνήμες και τη φαντασία μου ήδη από την πρώτη φορά που επισκέφτηκα την Πόλη στα φοιτητικά μου χρόνια. Αφορμή όμως για να ξεκινήσω τη συγγραφή του αποτέλεσε πριν από μερικά χρόνια η αφήγηση ενός εξαιρετικού ανθρώπου, μιας γυναίκας που ζούσε στην Πόλη ήδη προπολεμικά. Όταν είδα και το φωτογραφικό της άλ-

μπουμ, οι μνήμες ξύπνησαν και θέριεψαν. Αυτή η υπέροχη γυναικά δεν υπάρχει πια. Αλλά η παρακαταθήκη που άφησε στην ψυχή μου είναι σημαντική και ανεξίτηλη.

Αποτέλεσμα αυτής της διεργασίας είναι το παρόν μυθιστόρημα. Οι τόποι, τα μνημεία που αναφέρονται στο βιβλίο, τα γεγονότα, και ειδικά εκείνα που περιγράφουν την καταστροφή του 1955, είναι όλα πέρα για πέρα πραγματικά. Τα πρόσωπα και οι πρωταγωνιστές είναι μόνον ως ένα σημείο φανταστικά.

Ακόμα και σήμερα, ύστερα από τόσους αιώνες, η Πόλη αναπνέει Ελλάδα απ' άκρη σ' άκρη. Πιστεύω ότι το ελάχιστο χρέος των σύγχρονων Ελλήνων είναι να βοηθούμε με οποιονδήποτε τρόπο τον ελληνισμό της Πόλης, ώστε να μη σβήσει αυτός ο εθνικός φάρος. Αυτόν το σκοπό έχει και τούτο το βιβλίο.

*Α*μέσως μόλις γύρισε απ' το φροντιστήριο η Λένα Βρανά, άφησε την τσάντα στο δωμάτιό της κι άρχισε να τριγυρνάει μέσα στο σπίτι. Πήγε στο σαλόνι... κανένας απολύτως. *Παράξενο*, σκέφτηκε, *μεγάλη ησυχία επικρατεί!* Η μάνα της δε φαινόταν πουθενά. *Μήπως πήγε σε καμιά γειτόνισσα*, μονολόγησε κι άρχισε να ψάχνει τα δωμάτια ένα ένα. Αλλά και πάλι τίποτα. Το σπίτι ήταν εντελώς άδειο... και τα έξι δωμάτια, ακόμα και το πλυσταριό!

Βγήκε στο μπαλκόνι της τραπεζαρίας που έβλεπε στο δρόμο και κοίταξε κάτω. Το σπίτι τους βρισκόταν στην περιοχή του Μπέιογλου, το παλιό Πέρα όπως το λέγανε οι Ρωμιοί της Πόλης, πέντ'-έξι στενά πίσω από την πλατεία Ταξίμ, την πιο κεντρική ίσως πλατεία της Κωνσταντινούπολης.

Τέτοια ώρα, μεσημέρι, συνήθως είχε κάμποσο κόσμος, γιατί ο συγκεκριμένος δρόμος ήταν και εμπορικός. Στη γειτονιά αυτή διέμεναν σχεδόν αποκλειστικά Ρωμιοί. Στο ισόγειο είχαν τα μαγαζιά τους κι από πάνω τις κατοικίες τους. Άλλα διώροφα και μερικά τριώροφα σπίτια, συνήθως ξύλινα. Εκεί η ζωή ήταν πάντα έντονη, ακόμα και τα μεσημέρια.

Αλλά τώρα η Λένα Βρανά δεν είδε παρά ελάχιστους ανθρώπους να πηγαиноέρχονται, κι αυτοί μάλλον βιαστικοί. Κάποιοι μάλιστα έδειχναν ανήσυχοι, ίσως και τρομαγμένοι, είπε μέσα της. Τώρα που το σκεφτόταν, είχε συναντήσει κι άλλους στο δρόμο, καθώς επέστρεφε σπίτι, που έδειχναν τρομαγμένοι.

Τι να συμβαίνει άραγε; Κανονικά τώρα, σχεδόν τρεις το μεσημέρι, ο κόσμος θα 'πρεπε να είναι ακόμη στο δρόμο και... αλλά για στάσου, τι είναι αυτή η βουή... Μα από πού έρχεται άραγε; Προσπάθησε να ακούσει καλύτερα, αλλά δεν τα κατάφερε. Μάλλον από την πλατεία Ταξίμ. Τι να γίνεται εκεί σήμερα; Λες να έχουν καμιά διαδήλωση; Μήπως πάλι για την Κύπρο;

Δεν ασχολήθηκε περισσότερο. Μπήκε μέσα και πήγε στην κουζίνα. Απέναντι από το τραπέζι ήταν το ημερολόγιο του τοίχου. 6 Σεπτεμβρίου 1955, έγραφε.

Σήμερα είναι τα γενέθλιά μου, γίνομαι δεκαεφτά χρονών, τελευταία τάξη του λυκείου... και δεν είναι κανένας εδώ να μου ευχηθεί. Κανένας! Ωραία... σκέφτηκε κάπως απογοητευμένη. Η μαμά εξαφανισμένη... ο μπαμπάς... χμ, κατά πάσα πιθανότητα κάτω, στο μαγαζί μας. Λοιπόν καλά θα κάνω να κατέβω σε λίγο. Αλλά πρώτα...

Πήγε πάνω απ' την κατσαρόλα και την άνοιξε. *Γιουβαρλόκια! Το φαί μου! Χαμογέλασε ευχαριστημένη. Για να δούμε τώρα τι έχει κάνει του λόγου της από γλυκό. Άνοιξε το ψυγείο και αμέσως είδε ένα ταψί με καρυδόπιτα. Τέλεια! Η Φωφώ δε με ξέχασε!*

Η Λένα δεν άντεξε στον πειρασμό και πήρε ένα μικρό κομμάτι. *Μμμ... θαύμα το έκανες, μανούλα, πάλι! Θαύμα! Άραγε θα έχει φροντίσει και για κανένα δωράκι; Πάντα το κάνει άλλωστε.*

Η μάνα της, η κυρα-Φωφώ, καταγόταν από την Ελλάδα, είχε γεννηθεί στην Αθήνα. Το γένος Καραβαγγέλη. Η μάνα της

Φωφώς, η Ελπίδα, ζούσε ακόμη στην Αθήνα με την άλλη την κόρη της, την Αμαλία, που ήταν πιο μικρή από τη Φωφώ.

Ο Παντελής Βρανάς συνάντησε τη Φωφώ εντελώς τυχαία, όταν εκείνη είχε πάει με την οικογένειά της ταξίδι αναψυχής στην Πόλη. Ο έρωτάς τους ήταν κεραυνοβόλος, λέγανε, κι όταν επέστρεψαν στην Αθήνα, η επικοινωνία τους για ένα χρόνο γινόταν με γράμματα και τηλεφωνήματα. Λοιπόν είδε και απόειδε η Φωφώ και κάποια στιγμή το πήρε απόφαση. Όχι μόνο να παντρευτεί τον Παντελή, αλλά και να μετακομίσει στην Πόλη αφήνοντας για πάντα την Αθήνα. Λίγα χρόνια αργότερα γεννήθηκε και η Λένα, η μονάκριβη κόρη τους.

Η Φωφώ ήταν εξαιρετική μαγείρισσα. Σχεδόν όλα τα φαγητά τα είχε μάθει από της δική της μάνα. Βέβαια, ειδικά τα πρώτα χρόνια στην Πόλη, η Φωφώ είχε βοηθηθεί πολύ κι από την πεθερά της, τη συχωρεμένη Ευθαλία, η οποία τους είχε αφήσει χρόνους πριν από πολύ καιρό.

Η Λένα επέστρεψε στο δωμάτιό της, πήρε την τσάντα της, την άνοιξε κι έβγαλε από μέσα τα βιβλία της. Όχι ότι θα καθόταν να μελετήσει. Απλώς τα τακτοποίησε στο γραφείο της. Παράλληλα κοίταξε και το ρολόι του τοίχου. Περρασμένες τρεις... σχεδόν τέσσερις κι ακόμη κανένας δε φάνηκε. Το πήρε απόφαση. *Θα κατέβω στο μαγαζί του μπαμπά να δω τι γίνεται. Ω, μα θα φάμε επιτέλους σήμερα ή...*

Φόρεσε ένα απλό φόρεμα, έφτιαξε λίγο τα μαλλιά της καταπώς έπρεπε –*μη με δει και κανένας πελάτης και με σχολιάσει, σκέφτηκε*– και βγήκε. Άρχισε να κατεβαίνει την εσωτερική σκάλα και σε λίγο βρέθηκε στο ισόγειο, στο γραφείο της επιχείρησης. Προχώρησε προς την απέναντι πόρτα και μπήκε στον κύριο χώρο του μαγαζιού.

Το ακίνητό τους ήταν άνετο. Στο ισόγειο το παντοπωλείο, μια καλή και μεγάλη επιχείρηση, και πάνω το σπίτι τους. Ο Πα-

ντελής Βρανάς, ο πατέρας της, το είχε κληρονομήσει από τον πατέρα του κι αυτός από τον δικό του και πάει λέγοντας προς τα πίσω. Ουσιαστικά η οικογένεια της Λένας, από τη μεριά του πατέρα της, είχε στην Πόλη πάνω από διακόσια χρόνια. Ίσως και περισσότερα, όπως τουλάχιστον περηφανευόταν ο Βρανάς.

Τώρα όμως αυτό ήταν το μόνο που δεν την ενδιέφερε. Αναρωτιόταν τι στην ευχή έκανε ο πατέρας της ακόμη κάτω στο μαγαζί. Κανονικά θα 'πρεπε να είχε κλείσει για μεσημέρι, και πάντως οι πέντε υπάλληλοι δεν ήταν εκεί. Ήταν μόνον ο πατέρας της.

Σίγουρα έχουν πάει να τσιμπήσουν κάτι οι άνθρωποι τέτοια ώρα. Αλλά γιατί τέτοια έγνοια από τον μπαμπά... Τι κάνει; Αμπαρώνει τα παράθυρα με τάβλες; Αυτό γίνεται μόνον όταν κλείνει, το βράδυ. Και... α μπα... να κι ο Κωστάκης ο Μπαρκογλου, της κυρα-Ουράνιας από δίπλα... ο καλός μου! Μα τι όμορφος που είναι σήμερα! Αν ήξερε πόσο πολύ μου αρέσει... αχ πόσο τον θέλω, Παναγιά μου... Αλλά τώρα τι θέλει κι αυτός εδώ; Και γιατί βοηθάει τον πατέρα με τόση βιάση;

Την ίδια στιγμή η προσοχή της στράφηκε σε κάτι άλλο: Η βουή που από ώρα πλανιόταν στον αέρα, τώρα ακουγόταν πολύ κοντά. Η Λένα καταλάβαινε ότι ήταν φωνές πλήθους. Όχλος που κατευθυνόταν προς τη γειτονιά τους. Μάλιστα τώρα άκουγε και τουρκικά σχεδόν έξω από το μαγαζί τους, εκεί, στην πλέον πολυπληθή ελληνική συνοικία της Κωνσταντινούπολης!

Τούρκοι υπήρχαν βέβαια κι εκεί, όπως στην υπόλοιπη Πόλη, αλλά ειδικά στη συνοικία τους και στο δρόμο τους ήταν ελάχιστοι. Όλοι σχεδόν μίλαγαν ελληνικά... ίσως και λίγα αρμένικα. Οι Τούρκοι, στην καρδιά της ελληνικής συνοικίας, ήταν σχεδόν ανύπαρκτοι. Πού και πού έβλεπες κάποιους, συνήθως γεροντάκια που είχαν ξεμείνει από άλλες εποχές.

Αλλά αυτό που παραξένεψε τη Λένα πιο πολύ ήταν ότι άκουγε φωνές, στριγκλιές και θόρυβο από σπασίματα. Είναι αλήθεια ότι φοβήθηκε λιγάκι· όμως το γεγονός ότι βρισκόταν σε οικείο περιβάλλον την καθησύχαζε. Έτρεξε προς το παράθυρο όπου τώρα στεκόταν ο πατέρας της κι έκανε να του μιλήσει. Εκείνος γύρισε απότομα, την κοίταξε και ανακουφισμένος την αγκάλιασε με θέρμη.

«Μπαμπά... μα τι συμβαίνει και γιατί...»

«Δεν είναι ώρα για κουβέντες...» της είπε με κάποια ένταση και γύρισε το κεφάλι του προς το εσωτερικό του μαγαζιού: «Κωστάκη!» φώναξε.

Εκείνος αμέσως έτρεξε κοντά τους. Μόλις είχε τελειώσει με μερικά παραθυρόφυλλα. Κοίταξε τη Λένα κι εκείνη του χαμογέλασε γλυκά.

«Χρόνια πολλά, Ελενάκι», της είπε χαρούμενος.

«Μα τι λέτε τώρα; Δεν είναι ώρα για τέτοια!»

«Πατέρα...»

«Αν θέλετε να 'χετε και οι δυο σας χρόνια πολλά, γρήγορα, μικρέ, πάρε' την και...»

«Τι συμβαίνει;» ρώτησε η Λένα με ανησυχία. «Γιατί σφραγίζουμε το μαγαζί; Κι αυτές οι φωνές... μα...»

«Πάρε' την, Κωστάκη, σου λέω! Κάτω γρήγορα! Και πρόσέχε την σαν τα μάτια σου!» είπε κάπως απότομα ο Βρανάς και σχεδόν τους έσπρωξε!

Ο Κωστάκης υπάκουσε. Της άρπαξε το χέρι κι απομακρύνθηκαν. Καθώς πήγαιναν πίσω από τον πάγκο που ήταν το ταμείο, η Λένα γύρισε κι έριξε μια ματιά στον πατέρα της· έβαζε την τελευταία τάβλα πάνω σ' ένα παράθυρο.

«Κώστα, πες μου...»

Εκείνος δε μίλησε, σιωπηλός την οδήγησε εκεί που του είχε πει ο κυρ Παντελής.

«Είναι τόσο σοβαρό;» επέμεινε η Λένα.

Πάλι δεν της απάντησε. Σύντομα βρέθηκαν πίσω, στο γραφείο της επιχείρησης. Ο Κώστας τράβηξε ένα ελαφρύ κιβώτιο που από κάτω έκρυβε μια καταπακτή. Την ανασήκωσε κι άρχισαν να κατεβαίνουν με προσοχή μια σκάλα που οδηγούσε σ' ένα ευρύχωρο υπόγειο κάτω από το μαγαζί. Το ήξερε η Λένα, γιατί όταν ήταν πιο μικρή, κατέβαινε εκεί κι έπαιζε κρυφτό με τον Κώστα.

Αυτός όμως τώρα είχε γίνει ολόκληρος άντρας. Είχε φτάσει τα είκοσι τρία και σπούδαζε νομικά στην Οξφόρδη. Της έγραφε τακτικά, γιατί από πάντα τής είχε ιδιαίτερη συμπάθεια απ' όλα τα άλλα κορίτσια της γειτονιάς. Το ίδιο κι αυτή, βέβαια. Το ήξεραν και οι δικοί τους, τα σπίτια τους ήταν στην ίδια γειτονιά, πολύ κοντά το ένα με το άλλο. Ο Κώστας τελείωνε τις σπουδές του και καταπώς είχε πει στη μάνα του, την κυρία Ουρανία, θα γινόταν δικηγόρος, ίσως σε κάποια ξένη εταιρεία από τις πολλές που υπήρχαν στην Πόλη.

Με το που έκλεισαν πίσω τους την καταπακτή, βυθίστηκαν στο σκοτάδι. Έφαξαν λίγο στα τυφλά, αλλά γρήγορα συνήθισαν τα μάτια τους. Η Λένα έκανε να πατήσει το διακόπτη του ηλεκτρικού, που ήταν δίπλα στη σκάλα, για να ανάψει τη λάμπα. Ο Κώστας όμως την εμπόδισε.

«Έτσι είναι καλύτερα...» της ψιθύρισε.

Βολεύτηκαν δίπλα δίπλα σ' ένα μεγάλο κασόνι. Τα κεφάλια τους σηκώνονταν συνεχώς προς τα πάνω. Από τις χαράμαδες ανάμεσα στις σανίδες στο πάτωμα προσπαθούσαν να διακρίνουν τι γινόταν στο μαγαζί. Ο πατέρας της Λένας πηγαινοερχόταν, άκουγαν και τα βιαστικά βήματά του, και πάλευε να σιγουρέψει όσο καλύτερα μπορούσε το μαγαζί του.

«Θα μου πεις επιτέλους τι συμβαίνει;» ψιθύρισε η Λένα στο αυτί του Κώστα.

«Δεν άκουσες;»

«Τι να ακούσω... δεν καταλαβαίνω τι γίνεται σήμερα... και στο σπίτι πάνω...»

«Για το πογκρόμ, ρε συ!»

«Πογκρόμ; Τι είναι αυτό;»

Όμως πριν προλάβει να της απαντήσει ο Κώστας, ακούστηκαν από πάνω τους φωνές και δυνατά χτυπήματα. Τόσο δυνατά, που η μικρή πετάχτηκε από τη θέση της. Πήγε να βγάλει μια φωνή, αλλά ο νεαρός την αγκάλιασε, την έσφιξε πάνω του και της έκλεισε το στόμα με τη χούφτα του. Εκείνη τον κοίταζε στα μάτια έκπληκτη.

Ακούστηκαν τότε πιο δυνατοί θόρυβοι, σαν ήχοι από τσεκούρια και σπάσιμο ξύλου, ενώ οι δυο τους κοίταζαν βουβοί και έντρομοι το ταβάνι από πάνω τους. Όλα αυτά ανάμεικτα με τουρκικές κραυγές, φωνές και βρισιές κατά των Ρωμιών:

«Yikin, Kirin gavur mallidir!*

«Kibris Turktur Turk Kalacak!**»

Στο μεταξύ ο όχλος εισέβαλε στο μαγαζί του κυρ Παντελή κι άρχισε να το λεηλατεί. Σύντομα ήχησαν και δυο πυροβολισμοί, ενώ κάποιος Τούρκος είπε επιτακτικά:

«Ρε σεις, όχι από τώρα τα όπλα!»

«Γιατί;» ρώτησε κάποιος άλλος.

«Δε θυμάσαι τι μας είπαν από τα κεντρικά; 12 Ye kadar kirmak, 12 den sanra kesmek!***»

Ένας άλλος φώναζε με μοχθηρία:

«Αρπάξτε ό,τι βρείτε, καταστρέψτε τα πάντα γρήγορα... και πάμε παρακάτω...»

* Σπάστε και καταστρέψτε την περιουσία των απίστων.

** Η Κύπρος είναι τουρκική και τουρκική θα παραμείνει.

*** Μέχρι τις 12 σπάσιμο, μετά τις 12 σφάξιμο.

«Να βάλουμε και φωτιά, αρχηγέ», πρότεινε ένας.

«Όχι... δεν έχουμε τέτοια εντολή. Εξάλλου είναι επικίνδυνο και για τους δικούς μας που μένουν εδώ γύρω. Συνεχίστε τη δουλειά σας καταπώς πρέπει. Σπάστε ό,τι βρείτε· και πετάξτε τα πράγματα στο δρόμο».

«Επάνω; Θα πάμε, αρχηγέ;»

«Έχω ήδη στείλει μερικούς. Αν θέλετε, πηγαίνετε για βοήθεια... Αλλά γρήγορα! Γρήγορα! Η νύχτα δεν μπορεί να περιμένει. Να προχωρήσουμε και πιο κάτω στη συνοικία. Έτσι θα φοβηθούν οι γκιαούρηδες και θα μας αδειάσουν τη γωνιά, μια και καλή... για πάντα!»

Στο μεταξύ κάτω στο υπόγειο η Λένα έτρεμε σύγκορμη. Κάτι πήγε να πει, αλλά ο Κώστας την είχε στην αγκαλιά του και της έκανε νόημα να σωπάσει. Η αγωνία τους είχε κορυφωθεί. Τι θα γινόταν αν κάποιος ανακάλυπτε την κρυψώνα τους;

Δεν είχαν άδικο να φοβούνται, γιατί πολύ σύντομα άκουσαν περπατησιές και στην πίσω μεριά του μαγαζιού, εκεί που ήταν η κρυφή σκάλα. Κάποιος μάλιστα έλεγε ότι ήξερε πως ο γέρος είχε και μια κόρη. Και πρόσθεσε ότι θα ήθελε να τη βιάσει, για να ευχαριστηθεί. Οι άλλοι γύρω του γέλασαν ξεδιάντροπα.

Η Λένα καταλάβαινε καλά τα τουρκικά· τα είχε μάθει από μικρή στο σχολείο της, αλλά και από κάποια τουρκάκια, φίλους της. Στο άκουσμα και μόνο αυτής της κουβέντας, σφίχτηκε ακόμα πιο πολύ πάνω στον Κώστα που κόντευε να σκάσει.

«Ο μπαμπάς... η μαμά...» του ψιθύρισε. «Λες να είναι... Φοβάμαι...»

«Μη φοβάσαι, μωρό μου», της είπε, για να την καθησυχάσει. «Όλα θα πάνε καλά... όλα θα πάνε καλά. Ηρέμησε, καλή μου, σου λέω...»

Της χάιδεψε τα μαλλιά κι η Λένα ανατρίχιασε. Χωμένη στην αγκαλιά του, δεν τον άφηνε στιγμή· φοβόταν, έτρεμε. Ο Κώστας της ανασήκωσε τα κεφάλι απαλά. Την κοίταξε στα μάτια. Τα πρόσωπά τους ήταν πολύ κοντά. Ο ένας ένιωθε την ανάσα του άλλου. Και τότε, πρώτη φορά, έτσι απλά, ενώθηκαν, για μια μόνο στιγμή, τα χείλη τους.

Η Λένα Βρανά ήξερε από μικρή τον Κώστα Μπάρογκλου και ήταν καλοί φίλοι. Με τα χρόνια, ειδικά τώρα που αυτός σπούδαζε στο εξωτερικό κι αντάλλασσαν γράμματα, τον είχε πλάσει στο μυαλό της σαν τον ιδανικό άντρα.

Ο Κώστας δεν ήταν ιδιαίτερα όμορφος, αλλά εκείνης της άρεσε. Ήταν αρκετά συμπαθητικός, ψηλός, με καστανά μάτια και πλούσιο μαλλί. Σχεδόν πάντα χαμογελαστός, καλόβολος και καταδεκτικός. Μάλιστα, με την άδεια των γονιών της, πρόθυμα τη βοηθούσε και στα μαθήματα όταν βρισκόταν στην Πόλη. Καταπώς τα είχε σκεφτεί η Λένα, δε θα της κακόπεφτε και για σύζυγος στο μέλλον, αν και προς το παρόν ήταν ακόμη μικρή. Πάντως σίγουρα δεν τον έβλεπε ως απλό φίλο. Για αυτήν ήταν ένας άντρας με όλη τη σημασία της λέξης και τον ονειρευόταν πάντα δίπλα της.

Και τώρα, μέσα σ' εκείνο το υπόγειο, τον επιθυμούσε πιο πολύ από ποτέ. Ένιωθε μια περίεργη ασφάλεια στην αγκαλιά του. Τέτοια που κάθε γυναίκα ποθεί να βρει στην αγκαλιά ενός άντρα. Και που η Λένα δεν είχε νιώσει ποτέ με κα-

νέναν άλλο μέχρι σήμερα. Ίσως ακόμα ούτε και μ' αυτόν τον πατέρα της, ο οποίος πλέον πλησίαζε τα εβδομήντα, μιας και την είχαν κάνει σε μεγάλη ηλικία, όταν εκείνος ήταν περίπου είκοσι χρόνια μεγαλύτερος από τη μάνα της.

Ο αγαπημένος της, ο Κώστας Μπάροκγλου, ήταν πολύ διαφορετικός: ο άντρας που θα τη σημάδευε σε όλη την υπόλοιπη ζωή της. Εκεί, στο υπόγειο, τα χείλη τους ενώθηκαν πρώτη φορά κι οι καρδιές τους είπαν αυτά που χρόνια λαχταρούσαν.

Η Λένα έγειρε το κεφάλι της στον ώμο του και του είπε αναστενάζοντας βαθιά:

«Κώστα μου, καλέ μου... σ' αγαπώ. Σ' αγαπώ τόσο πολύ, που...»

Σταμάτησε. Δυο δάκρυα αυλάκωσαν τα μάγουλά της. Δεν ήξερε αν ήταν εξαιτίας όσων είχαν συμβεί εκείνη τη μέρα ή λόγω των τρυφερών της αισθημάτων για τον αγαπημένο της. Ο Κώστας της ανασήκωσε ήρεμα το κεφάλι, την κοίταξε γλυκά και χαμογέλασε. Της έδωσε ένα πεταχτό φιλί και την έσφιξε απαλά στην αγκαλιά του.

«Αχ, Λένα μου, γλυκιά μου Λένα!» μουρμούρισε.

Για λίγα λεπτά απόμειναν σιωπηλοί. Μόνο οι καρδιές τους ακούγονταν.

Ύστερα ο Κώστας συνέχισε:

«Κι εγώ σ' αγαπώ, καλή μου, κι εγώ σ' αγαπώ... σ' αγαπούσα από πάντα».

«Αλήθεια το λες;» τον ρώτησε χωρίς να σηκώσει το κεφάλι της από τον ώμο του. Δεν ήθελε να δει το βλέμμα του. Προτιμούσε να ακούει την καρδιά του.

«Ήθελα... ήθελα να σ' το πω από τότε που...»

«Που τι;»

«Θυμάσαι που μικροί κατεβαίναμε εδώ κάτω για να παίξουμε κρυφτό;»

«Ναι», απάντησε η Λένα και κρυφοχαμογέλασε.

«Από τότε, μωρό μου».

«Αλήθεια το λες, καλέ μου;»

«Μάρτυς μου ο Θεός! Σε ήθελα πάντα μόνο δική μου, μικρή μου Λένα».

Την τράβηξε καλύτερα πάνω του και της χάιδεψε τα ξανθά της μαλλιά. Άκουγε την καρδιά της που χτύπαγε γρήγορα.

«Αυτό... εννοώ το πρώτο μας φιλή, Κώστα μου, θα το θυμάμαι... θα το θυμάμαι για πάντα».

«Κι εγώ, θησαυρέ μου. Κι εγώ. Και μια μέρα... να το ξέρεις...»

«Ναι...»

«Μια μέρα θα σε παντρευτώ».

«Γλυκέ μου Κώστα!» του είπε και τον φίλησε απαλά στο λαιμό.

Εκείνος ανασήκωσε το πρόσωπο της Λένας στα χέρια του και την κοίταξε. Του χαμογελούσε δοτικά και το βλέμμα της ξεχειλίζει από τη χαρά που είχε πλημμυρίσει την καρδιά της.

«Ένας παράδεισος είναι τα μάτια σου, μωρό μου. Και για αυτά τα μάτια... γι' αυτόν τον παράδεισο, θα μπορούσα να κάνω τα πάντα, αγάπη μου... τα πάντα!» της ψιθύρισε με θέρμη.

Και πάλι την αγκάλιασε κι αυτή τη φορά τη φίλησε στα μάτια.

«Αγάπη μου, αγάπη μου... Κώστα μου, μη με αφήσεις... μη μ' αφήσεις ποτέ!» του είπε με λαχτάρα και αγωνία.

«Δε θα σε αφήσω, καλή μου», τη διαβεβαίωσε και τη φίλησε στο μέτωπο. «Ησύχασε...»

«Τι θα κάνω χωρίς εσένα, Κώστα μου;» τον ρώτησε με προσμονή.

Δεν της απάντησε. Έμειναν έτσι αγκαλιασμένοι γι' αρκετή ώρα. Αντάλλαξαν μόνο μερικά φιλιά ακόμα. Κι αυτός της

ψιθύρισε ένα τραγούδι για να την ηρεμήσει και να την κάνει να νιώσει καλύτερα. Λίγο αργότερα της είπε και πάλι:

«Ξέρεις, εκεί έξω, στο Λονδίνο, ούτε στιγμή δε σ' έβγαλα από το μυαλό μου».

«Λες αλήθεια;»

«Αλήθεια, Λένα μου. Ποτέ δε λησμόνησα αυτά τα μάτια, ξανθέ μου άγγελε. Σου έγραφα όσο πιο συχνά μπορούσα. Και τώρα που θα ξαναπάω...»

«Τελευταίος χρόνος δεν είναι;»

«Ναι».

«Και για μένα το σχολείο. Τελευταίος χρόνος και ελπίζω να τελειώσω με καλό βαθμό».

«Και μετά;» τη ρώτησε.

«Μετά στο Πανεπιστήμιο, στην Αθήνα, ελπίζω δηλαδή».

«Από σπίτι; Πού θα βρεις; Θα νοικιάσεις;»

«Α μπα! Θα μείνω στις γιαγιάς ή σε κάνα συγγενή της μαμάς μου».

«Καλή σκέψη! Δηλαδή το... το έχεις οργανώσει ήδη;»

«Το δουλεύω στο μυαλό μου από καιρό».

«Α μάλιστα. Και οι δικοί σου; Τι λένε;»

«Δεν τους το έχω πει, βέβαια, αλλά... πιστεύω ότι θα τα καταφέρω να τους πείσω».

«Αν έχεις θέληση... Κι εγώ δε νομίζω να σου φέρουν αντιρρήσεις», της είπε.

«Έχω καλούς βαθμούς, Κώστα μου. Η φιλολογία είναι το όνειρό μου».

Συνέχισαν για ώρα την κουβέντα τους ψιθυρίζοντας ο ένας στην αγκαλιά του άλλου. Κάποια στιγμή ο Κώστας της έκανε νόημα να σωπάσουν. Για λίγο κανέναν τους δε μίλαγε. Μια απόλυτη ησυχία τους είχε τυλίξει. Και τα μάτια τους είχαν συνηθίσει στο σκοτάδι.

Ο Κώστας κοίταξε το ρολόι του. Ήταν περασμένες οχτώ πια. Το μόνο που ακουγόταν ήταν η ανάσα τους, σχεδόν εκκωφαντικά.

«Και τώρα... τι κάνουμε;» ρώτησε η Λένα.

Εκείνος απλώς ανασήκωσε τους ώμους του.

«Λες να έφυγαν;»

«Ξέρω κι εγώ; Μάλλον... δεν ακούω κανέναν θόρυβο από πάνω».

«Να βγούμε. Τι λες;»

«Στάσου...» της είπε και της έπιασε το μπράτσο. «Αν οι Τούρκοι το είχαν κανονισμένο...»

«Εννοείς αυτό το... πο...πογκο...»

«Πογκρόμ. Πιστεύω ότι ήταν προσχεδιασμένο να κάνουν επίθεση κατά των Ρωμιών».

«Λες;»

«Μόνο το κράτος... οι μυστικές υπηρεσίες του, πιστεύω ότι θα μπορούσαν...»

«Μα γιατί να το κάνουν; Τι στο καλό τούς φταίξαμε εμείς οι Ρωμιοί;»

«Αυτός ο αλήτης ο πρωθυπουργός τους...»

«Ο Μεντερές;»

«Ναι. Ποτέ δεν τον χώνεψα».

«Γιατί;»

«Σουπιά σκέτη σου λέω, μικρή μου!»

«Δεν καταλαβαίνω, Κώστα. Τι...»

«Ανέβηκε στην εξουσία με υποσχέσεις. Ακόμα και οι Ρωμιοί τον στηρίξαμε. Και τώρα...»

«Ναι, αλλά γιατί; Δεν έχει νόημα», είπε η Λένα και ανασηκώθηκε. Έφτιαξε κάπως καλύτερα το φουστάνι της που είχε τσαλακωθεί.

«Δεν έχεις μάθει τι έγινε πιο παλιά, το 1922, στη Σμύρνη;»

«Ναι... οι Τούρκοι σκότωσαν τους δικούς μας, έκαψαν την πόλη και...»

«Ακριβώς το ίδιο θέλουν να κάνουν εδώ και τώρα με τους Ρωμιούς».

«Εδώ; Θέλουν να μας κάψουν τα σπίτια και να μας σκοτώσουν;»

«Πιστεύω ότι θέλουν να μας διώξουν απ' την Πόλη».

«Μα τι λες, Κώστα; Εμείς είμαστε ήσυχoi και...» Για μια στιγμή η Λένα σταμάτησε και κοίταξε ψηλά στο ταβάνι. Μετά συνέχισε ψιθυριστά: «Και από την Ελλάδα... δεν έχω ακούσει τίποτα για απειλητικές κινήσεις».

«Ίσως είναι το θέμα της Κύπρου».

«Η Κύπρος; Το νησί είναι στην άλλη άκρη της Μεσογείου. Δε νομίζω ότι...»

«Λέω ίσως. Ξέρεις... γίνονται κινήσεις από τους Έλληνες εκεί, ώστε να ενσωματωθεί στην Ελλάδα το νησί».

«Ναι, κάτι έχω ακούσει, Κώστα μου. Ξέρω ότι εκεί οι Έλληνες είναι το 80% του πληθυσμού και οι Τούρκοι το υπόλοιπο».

«Λοιπόν, αυτό το... υπόλοιπο, όπως λες, δε θέλει την ένωση. Από πίσω τούς σιγοντάρουν και οι Άγγλοι που τώρα ελέγχουν στρατιωτικά το νησί».

«Διαίρει και βασίλευε δηλαδή!»

«Ακριβώς, κοριτσάκι μου! Το ξέρουν καλά αυτό το παιχνίδι».

«Λοιπόν;»

«Πιστεύω ότι στην Πόλη χρησιμοποίησαν το κυπριακό ως αφορμή για το πογκρόμ».

«Αφορμή; Δεν καταλαβαίνω, Κώστα».

«Οι Ρωμιοί, αν και με το ζόρι είμαστε εκατό χιλιάδες ψυχές ανάμεσα στα εκατομμύρια των Τούρκων, έχουμε το εμπόριο στα χέρια μας».

«Ε και;»

«Δεν καταλαβαίνεις, Λένα μου;»

Εκείνη του έγνεψε αρνητικά.

«Εννοώ ότι θέλουν να μας αναγκάσουν να φύγουμε από δω».

«Να φύγουμε; Η Πόλη είναι ο τόπος μας εδώ και χιλιάδες χρόνια».

Ο Κώστας ανασήκωσε τους ώμους του προβληματισμένος.

«Και πού θα πάμε δηλαδή; Πού θέλουν να μας στείλουν;»

«Στην Ελλάδα... απέναντι. Έτσι, το εμπόριο της Πόλης θα περάσει οριστικά στα χέρια των Τούρκων. Μας θεωρούν ακόμη ξένους».

Η Λένα τον κοίταζε δύσπιστα.

«Να δεις που σύντομα θα αρχίσουν και τις απελάσεις».

«Α μπα, δε νομίζω. Πιστεύω ότι αυτό που έγινε σήμερα ήταν εντελώς τυχαίο».

«Μακάρι... μακάρι να 'χεις δίκιο, Λένα μου», της είπε και τη φίλησε.

Η Λένα τον κοίταξε κατάματα.

«Στ' αλήθεια, βρε... στ' αλήθεια μ' αγαπάς;»

«Αμφιβάλλεις, Λένα μου;»

«Και τώρα... εννοώ μ' εσένα και μ' εμένα που...»

«Που φιληθήκαμε πρώτη φορά και ομολογήσαμε ότι αγαπιόμαστε;»

Η Λένα έγνεψε καταφατικά.

«Λοιπόν;»

«Μα τι θα γίνει; Θα το πεις...»

«Θα γίνει κι αυτό, αλλά στην ώρα του. Πρώτα θέλω να μου υποσχεθείς κάτι».

«Ό,τι θες!» του είπε και του έφτιαξε τα μαλλιά.

«Δε θα πεις τίποτα σε κανέναν ακόμη».

«Τίποτα; Ούτε και στους δικούς μου;»

Ο Κώστας της έγνεψε καταφατικά.

«Γιατί;»

«Πρώτα να τελειώσω το πανεπιστήμιο. Μετά θα επιστρέψω και θα πιάσω μια δουλειά... της προκοπής όμως».

«Α μάλιστα», είπε εκείνη κάπως απογοητευμένη.

«Στη συνέχεια θα πάρω μιαν ανθοδέσμη και θα έρθω να σε ζητήσω».

«Αλήθεια, μωρέ; Θα... θα το κάνεις αυτό για μένα;»

«Ε μα τι... παιδιά είμαστε;»

«Λες, δηλαδή, ότι θες να παντρευτούμε;»

«Μα δε σ' το είπα και πιο πριν; Εκτός κι αν έχεις καμιά καλύτερη ιδέα».

Η Λένα χαμογέλασε και τον φίλησε πάλι.

«Βρε συ...» της είπε ο Κώστας ξαφνικά και μάλιστα την κοίταξε περιέργα.

Η κοπέλα έμεινε να τον κοιτάζει απορημένη.

«Βρε... μήπως οι δικοί σου έχουν κάποιον άλλο στο νου τους για σένα και...»

«Α μπα, δεν το νομίζω», είπε η Λένα κι έγειρε στον ώμο του. «Και στο σπίτι, δηλαδή, δεν έχω δει καμιά περιέργη κίνηση...»

«Τι θες να πεις;»

«Εννοώ καμιά προξενήτρα...»

«Καλό αυτό», είπε ο Κώστας με ανακούφιση.

«Μόνο πρόσεξε, κακομοίρη μου!» είπε και του τράβηξε το αυτί.

Ο Κώστας την κοίταζε απορημένος.

«Κοίτα μην μπλέξεις με καμιά Αγγλίδα στραβοκάνα εκεί πάνω... θα σ' τα βγάλω τα μάτια!» συνέχισε η Λένα χαμογελώντας.

«Μα τι λες! Αφήνω εγώ τέτοια όμορφα ματάκια!» της απά-

ντησε εκείνος. «Να τα αφήσω και να μου τα πάρει κανένας άλλος; Κανένας βρομότουρκος;»

Η Λένα έφτυσε αμέσως στον κόρφο της και κόλλησε πάνω του.

«Όχι, αγάπη μου... Όχι. Αυτό δε θα γίνει ποτέ. Ποτέ... τ' ακούς;»

«Το καλό που σου θέλω, μικρή!»

«Εγώ εσένα αγαπώ, Κώστα μου... μόνο εσένα», του είπε και τώρα τον φίλησε με θέρμη.

Για λίγο δε μίλησαν. Απλώς αφουγκράζονταν την ησυχία. Ξαφνικά η Λένα του είπε σχεδόν ψιθυριστά:

«Τι λες... δεν πάμε πάνω;»

«Άσ' το καλύτερα. Θα μείνουμε εδώ απόψε. Ίσως έχουν αφήσει σκοπούς».

«Λες; Δεν ακούω βήματα».

«Ίσως είναι απ' έξω και... περιπολούν. Ας μείνουμε, μωρό μου, λίγο ακόμα».

«Λες;» ρώτησε ξανά η Λένα με δυσπιστία.

«Δεν ξέρω. Φοβάμαι... Δε θέλω να σου συμβεί κάτι».

Του έγνεψε καταφατικά κι εκείνος τη φίλησε στα μαλλιά.

«Ο πατέρας σου, μικρή μου, σ' εμπιστεύτηκε σ' εμένα. Δε θα πάθουμε κάτι αν μείνουμε εδώ, για λίγες ώρες ακόμα, μέχρι το πρωί.»

«Ναι... τελικά ίσως έτσι είναι καλύτερα», παραδέχτηκε εκείνη μάλλον απρόθυμα και αναστέναξε.

«Υπομονή λοιπόν, αγάπη μου, και το πρωί θα πάμε να τους βρούμε πάλι».

Η Λένα έγειρε χαλαρά πάνω του. Τώρα άκουγε και την καρδιά του. Διέκρινε μιαν ανησυχία, αλλά τουλάχιστον αυτή ένιωθε καλύτερα και ήταν πιο ήρεμη. Τι άλλο ήθελε; Είχε επιτέλους τον έρωτα της ζωής της στην αγκαλιά της. Τι άλλο να

ζητούσε μια κοπέλα της ηλικίας της από τη ζωή; Χαμογέλασε και ανάσανε ήρεμα μέσα στα μπράτσα του.

Ήταν ήσυχη, ίσως και ευτυχισμένη απ' τα λόγια που της είπε. Το μυαλό της έκανε διάφορα σχέδια, όπως κάνουν όλες οι κοπέλες σ' αυτή την τρυφερή ηλικία. Για την οικογένειά της, το μέλλον της, τις σπουδές της, τον άντρα που θα παντρευτεί, την οικογένεια που θα κάνουν.

Στο νου της γυρόφερνε ξανά και ξανά αυτή την υπόσχεση που της είχε δώσει: «Ένας παράδεισος τα μάτια σου, μωρό μου. Και γι' αυτά τα μάτια, γι' αυτόν τον παράδεισο θα μπορούσα να κάνω τα πάντα». Μ' αυτή τη σκέψη αποκοιμήθηκε κουρασμένη στην αγκαλιά του.